

رده‌شناسی گذرای در زبان فارسی

صدیقه پورملکی

www.ketab.ir

نشریات کتابخانه

۱۳۹۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	پورملکی، صدیقه، ۱۳۵۳
عنوان و نام پدیدآور	رده‌شناسی گذرای در زبان فارسی / پیسنده: صدیقه پورملکی؛ ویراستار: میترا امیررود.
مشخصات نشر	نوشهر: ناسنگ، ۱۳۹۵ -
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص.؛ مصور، جدول، نمودار.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۸-۲۳-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	فارسی -- فعل متعدی
موضوع	Persian language -- Transitivity
موضوع	فارسی -- فعل
موضوع	Persian language -- Verb
موضوع	دستور زبان تطبیقی -- فعل متعدی
موضوع	Grammar, Comparative and general -- Transitivity
شناسه افزوده	میترا امیررود، ۱۳۴۹ - ویراستار
شناسه افزوده	Mataji Amirroud, Mitra
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ / پ ۷۲ / J۱۲۷۸۳ PIR
رده‌بندی دیویی	۴۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۷۱۸۵۵

«کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.»

نام کتاب	رده‌شناسی گذرایی در زبان فلسفی / ویراست اول
نویسنده	صدیقه پورملکی
ویراستار	میترا متاجی امیررود
صفحه‌آرا	یوسف اسحق نیموری
طراح جلد	سیده مریم میرحسینی مطلق
ناشر	ناسنگ
نوبت چاپ	اول ۱۳۹۵
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
قیمت	۱۵۰۰۰ تومان

ISBN: 978-600-8428-23-7

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۲۸-۲۳-۷

مشاوره جهت نشر: ۰۹۱۱-۳۹۵۴۶۱۵

تماس با انتشارات: ۰۱۱-۵۲۱۴۴۳۶۲

دفتر انتشارات: نوشهر، خ شهید عمادالدین کریمی، خ گلزار، خ شاهد، پلاک ۲۷

پست الکترونیکی: nashr.nasang@hotmail.com

پیشگفتار

کتاب حاضر تحت عنوان «رده‌شناسی گذرایی در زبان فارسی» است که بر اساس مقاله‌ی «تعدی در دستور» که من هاپر و تامسون (۱۹۸۴) می‌باشد. در این کتاب می‌خواهیم تئوری تعدی مورد نظر هاپر و تامسون را در زبان فارسی مورد سنجش و بررسی قرار دهیم. پرسش‌هایی که در این کتاب به دنبال پاسخگویی آن‌ها هستیم عبارتند از، وضعیت تئوری هاپر و تامسون در زبان فارسی چگونه است، مولفه‌های مطرح شده در این تئوری تا چه اندازه در داده‌های زبان فارسی قابل بازیابی‌اند، امکانات زبان فارسی در پدیده‌ی تعدی کدامند و از نظر گذرایی موقعیت زبان فارسی نسبت به زبان‌های دیگر چگونه است؟ فرضیه‌هایی که این کتاب بر اساس آن‌ها شکل گرفته است عبارت‌اند از، امکانات تعدی که هاپر و تامسون مطرح کرده‌اند به شکل کامل با داده‌های زبان فارسی سازگاری دارد، زبان فارسی در حوزه‌ی تعدی عملکردی شبیه به زبان انگلیسی دارد. زبان فارسی در حوزه‌ی تعدی امکانات گوناگونی دارد و مولفه‌های هاپر و تامسون به نسبت‌های متفاوت جزئی از این امکانات می‌باشند. روش به کار رفته در این کتاب استفاده از چارچوب نظری مقاله‌ی فوق می‌باشد. پیکره‌ای شامل یک صد بند خبری مورد بررسی و مذاقه قرار گرفته است. اعضای پیکره از پایگاه داده‌های زبان فارسی پژوهشگاه علوم انسانی و شم‌زبانی پژوهشگر انتخاب گردیده و بر اساس معیارهای ذکر شده و شم‌زبانی پژوهشگر بررسی شده‌اند. چارچوب نظری مورد

استفاده در این کتاب عناصر و مشخصه‌های دهگانه‌ای می‌باشد که در مقاله مطرح گردیده و عبارت‌اند از: شرکت کنندگان در عمل، جنبشی بودن عمل، داشتن نمود کامل، لحظه‌ای بودن، ارادی بودن، اثبات، داشتن وجه واقعی، عاملیت، تاثیر پذیری مفعول و استقلال مفعول. پس از بررسی اعضای پیکره در قالب الگوی نظری فوق معلوم شد عناصر ده گانه‌ی فوق جزء امکانات تعدی در زبان فارسی است.

www.ketab.ir

فهرست

آغاز سخن

سیزده

عمل اول: کلیات

۱۶

تعاریف و مفاهیم

۱۶

تعدی در رویکرد سنتی

۱۶

تعدی در رویکرد معنایی گفتمانی هابر و تامسون

۱۸

پیشینه مطالعات

۱۸

مروری بر سنت فیلسوفان قدیم

۲۲

پیشینه‌ی مطالعات در عصر حاضر

۲۲

آثار غیر فارسی

۳۹

آثار فارسی

فصل دوم: الگوی تعدی در دستور و گفتمان

۵۶

مقدمه

۵۷

الگوی هابر و تامسون

۵۸

معیارهای ده‌گانه‌ی هابر و تامسون در مورد تعدی

۵۸

۱. شرکت کنندگان در عمل

۵۹

۲. جنبشی بودن عمل

۵۹

۳. نمود

۶۱	۴. لحظه‌ای بودن (عدم زمان بری)
۶۱	۵. ارادی بودن (اختیار)
۶۲	۶. اثبات (ایجاب)
۶۲	۷. وجه
۶۳	۸. عاملیت (کنش‌گری)
۶۳	۹. تأثیرپذیری مفعول
۶۴	۱۰. استقلال مفعول
۶۶	نکات برگزیده‌ی مقاله‌ی هابر و تامسون
۹۳	جمع‌بندی فصل
	فصل سوم: وضعیت زبان فارسی در حوزه‌ی تعدی
۹۶	معرفی پیکره‌ی زبان
۹۹	شاخص‌های بررسی
۱۰۱	نحوه‌ی بررسی
۱۰۳	تحلیل پیکره
۲۰۴	تحلیل داده‌های پیکره
	فصل چهارم: جمع‌بندی و نتایج
۲۱۸	جمع‌بندی فصل‌های پیشین
۲۲۸	نتایج پژوهش
۲۳۵	کتاب‌نامه

آغاز سخن

بررسی‌ها در متون کهن ایرانی، نشان می‌دهد که پدیده‌ی تعدی از دیرباز در کانون توجهات متفکران و اندیشمندان عرصه‌ی زبان قرار داشته است. در واقع این پدیده با نمودهای زبانی خاص خود از دیرباز ایستادن توجهات را به سوی خود جلب کرده، سبب شده است که در این عرصه اظهار نظر مابین مطرح گردد. آنچه در آن دوران مطرح و به عصر حاضر هم کشیده شده است، طبقه‌بندی افعال به دسته‌های لازم و متعدی است، که در بسیاری از دستورهای موجود قابل مشاهده می‌باشد. انگاره‌های سنتی این پدیده را چنان ساده و پیش پا افتاده نشان داده است که در نگاه اول خالی از هر نوع ابهام و پیچیدگی خود را نشان می‌دهد. این در حالی است که پیشرفت بررسی‌های زبانی و ظهور نظریه‌ها و رویکردهای تازه در عرصه‌ی پژوهش‌ها چشم‌اندازهای جدیدی را آشکار ساخته و زوایای نوینی را پیش رو قرار داده است.

تعبیر سنتی برای مقوله‌ی تعدی، یک تعبیر دوشقی از متعدی و نامتعدی بودن می‌باشد. در این تعبیر تعدی بر اساس حضور مفعول برای یک فعل تعریف می‌شد، به این ترتیب فعل یا مفعول می‌گیرد یا نمی‌گیرد و بر این اساس دو طبقه‌ی متعدی و نامتعدی به وجود می‌آمد. بررسی‌ها نشان داد که گاهی اوقات مفعول در جایگاه نهاد قرار می‌گرفت و علیرغم حضور مفعول در جمله، مفهوم نامتعدی از آن مستفاد می‌شد و یا گره زدن تعدی به مجهول‌سازی سبب می‌شد که نیافتن معادل مجهول برای جمله‌ای

به ظاهر متعدی توجیهی نداشته باشد و موارد عدیده‌ی دیگری که از نتایج رویکرد سنتی محسوب می‌شد. بررسی تعدی در رویکرد معنایی گفتمانی هاپر و تامسون، تعدی را نه در قالب فعل و مفعول، بلکه بر اساس مولفه‌های متعدد توضیح داده و حضور همین مولفه‌های گوناگون سبب گردید که تعبیر دوشقی تعدی به شکلی پیوستاری تغییر یابد. علاوه بر این بسیاری از داده‌های زبان که در رویکرد سنتی در حوزه‌ی نامتعدی قرار می‌گرفت، حالا در پیوستار تعدی قرار گرفته و این خود سبب توجیه برخی موارد نقض رویکرد سنتی می‌شد. به این ترتیب در این کتاب می‌خواهیم مقوله‌ی قدیمی و کهن تعدی را در زبان فارسی بر اساس یک انگاره و رویکرد جدید مورد ارزشیابی قرار دهیم و پرده از نتایج انتخاب چنین رویکردی برداشته و قدمی به شناسایی بهتر و بیشتر زبان فارسی نزدیک‌تر شویم.